

JE ORLOVÁ SMRŠŤUJÍCÍM SE MĚSTEM?

Bc. Lukáš Král OU, Písečná 1251, Dolní Lutyně, 773 031 202, lukas.kral@centrum.cz

Bc. Jiří Novák OU, Bezručova 34, Krnov, 602 515 190, P11189@student.osu.cz

Bc. Jan Suchánek OU, Mahelova 1a, Opava 7, 728 501 737, heki251@gmail.com

Bc. Pavel Vinkler OU, Wolkerova 1241, Nové M. n. Moravě, 606 327 378, vinkler@seznam.cz

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl zhodnotit, zda je či není město Orlová smršťujícím se městem. Konceptem „smršťování měst“ chápeme úbytek populace a změny sociodemografické struktury měst mající vliv na fyzickou, ekonomickou a sociální strukturu města. První část práce přináší základní charakteristiku Orlové a zabývá se možnými příčinami smršťování města a spočívá ve stručné analýze důležitých historických událostí ovlivňujících sociodemografické ukazatele a strukturu. Druhá část práce je zaměřena na popis důsledků smršťování shrinkage ve městě Orlová, zhodnocením dopravní, technické a sociální infrastruktury, trhu práce a nezaměstnanosti a také bytového fondu.

Klíčová slova: Orlová; shrinkage; městské části; demografie; těžební průmysl

Abstract

This paper aims to evaluate whether Orlová is or isn't a shrinking city. First part of our short paper provides basic characteristic of the city of Orlova, and then provides information about the causes of shrinkage of the city of Orlová. Then, there is given the analysis of important historical events that influenced the socio-demographics, economic structure, and other problem fields of the urban development. The second part of our paper is focused on socio-economic impacts and consequences of the phenomenon of shrinkage in Orlová in the evaluation of transport, technical and social infrastructure, labor market and unemployment and housing as well.

Key words: Orlová; shrinkage; demographics; district; mining industry

Úvod

Ve zjednodušeném pojetí označuje pojem shrinkage proces smršťování města. Existují však různé názory a pohledy na tento fenomén, což je způsobeno funkční a strukturální heterogenitou měst a jejich historických kontextů. Tyto rozdílné pohledy na shrinkage ztěžovaly možnost konsensu při formulování všeobecně platné a uznávané definice až do roku 2004. V tomto roce se skupina odborníků, z institutu urbánního a regionálního rozvoje Kalifornské univerzity shodla na definici, která zní: „za smršťující (shrinking) jsou považovány *hustě osídlené městské oblasti s minimálním počtem 10 000 obyvatel, které čelí populačním ztrátám po více než dva roky a procházejí ekonomickou transformací s některými symptomy strukturální krize.*“ viz [1]. Mnoho měst se smršťuje z důvodu deindustrializace a přechodu k postindustriální ekonomice, což mělo dopady na nezaměstnanost a vystěhovalectví obyvatel z měst. Typickým příkladem jsou bývalá silně průmyslová americká města Pittsburgh, St. Louis či anglický Manchester. Příčinami smršťování měst mohou být deindustrializace a ztráta pracovních míst, suburbanizace, válka, přírodní nebo člověkem vyvolané katastrofy, stárnutí obyvatel, nízká porodnost aj. [1] V zemích střední a východní Evropy i Ruska byla spouštěcím mechanismem smršťování měst nezbytná transformace a restrukturalizace ekonomiky, deindustrializace a ztráta pracovních příležitostí jakož i změna reprodukčního chování a suburbanizace.

Dopady procesu smršťování, tedy depopulace, mohou, ale nemusí mít vždy zcela negativní význam, vždy totiž záleží na specifickém lokálním kontextu. Dopady lze spatřit na příkladu školské a sociální infrastruktury, chátrání bytového fondu, vzniku sociálně vyloučených lokalit apod. Na jedné straně dochází k vytváření volných míst v mateřských školách v důsledku nízké poptávky až k jejich uzavírání v některých depopulaci a nadprůměrným stárnutím, zasažených městských částech. V důsledku rychlejšího stárnutí populace se zvyšuje poptávka po sociálních službách a sociální

infrastruktury pro seniory. Postupnou sociálně prostorovou polarizací měst dochází k vytváření chudších a bohatších částí měst až vytváření sociálně vyloučených lokalit[2]

Cílem naší případové studie je na základě analýzy města Orlové dle jednotlivých problémových oblastí rozvoje města jako demografický a ekonomický vývoj, změny sídelního systému, bydlení, technická a sociální infrastruktura, zjistit, zda li se tento fenomén smršťování projevuje i ve městě Orlové, popřípadě proč a ve kterých jeho částech. Tato dílčí studie však prezentuje pouze část výsledků výzkumů.

Základní charakteristika Orlové

Město Orlová je lokalizováno v severovýchodní části České republiky, v Moravskoslezském kraji, okrese Karviná. Nachází se přibližně 10 kilometrů východně od statutárního města Ostravy. Město Orlová zaujímá katastrální výměru a velikosti 24,67 km² a počtem 31 342 obyvatel je 34. největším městem České republiky [4]. Orlová je složeno ze čtyř částí: Horní Lutyně, Orlová (město), Lazy u Orlové a Poruba u Orlové. Na základě územně správní reformy z roku 2003 se stala Orlová městem s rozšířenou působností na město Petřvald a obec Doubrava.

Důvody a příčiny shrinkage

Příčiny současných problémů Orlové, lze hledat v historických souvislostech. Město bylo až do 80. let rostoucím prosperujícím městem v souvislosti s rozvojem těžebního průmyslu. Současná negativní image města je spojena zejména s úpadkem těžebního průmyslu (důl Lazy, Žofie, Václav) od 90. let 20. století. Vlivem poddolování části Město a Lazy docházelo k poklesům povrchu a následně pak k devastaci komunikací, domů a bytového fondu apod. Postupem času docházelo k demolici hornických kolonií, zrušena byla i železniční doprava (osobní vlaková doprava v roce 1967, kdy vznikl nový spoj přes Dětmárovice a Louky nad Olší). [3] Část Lazy začala být pro obyvatele neatraktivní a po připojení části Lutyně, se většina obyvatel přestěhovala do nově budovaných sídlišť. V současnosti žije v Orlové 31 342 obyvatel [4], což je o 4 997 obyvatel méně než v roce 1991. Z hlediska jednotlivých částí žije nejvíce obyvatel v části Lutyně přes 75 %. [9] Druhou nejobydlnější částí je Poruba, která je jedinou populačně mírně rostoucí částí, což je patrně vyvoláno přítomností romského obyvatelstva charakteristického vyšší porodností. V Porubě postupem času vznikly 4 sociálně vyloučené lokality, kde se počet Romů odhaduje okolo tisíce. [6] Při porovnání jednotlivých demografických údajů dojdeme k závěru, že ono již zmiňované snížení počtu obyvatel o cca 5000 obyvatel je zapříčiněno především stěhováním obyvatel z města, kdy každoročně od roku 1991 je počet vystěhovalých vyšší než přistěhovalých. Problémem, který v budoucnu v Orlové může být markantnější než v celé ČR, je spolu se snížením počtu mladých lidí v Orlové navíc i problém kvality sociální a vzdělanostní struktury populace (zejména nízká úroveň vzdělání) a jejich připravenosti pro výkon profesí vyžadujících vyšší úroveň kvalifikace. [6] Růst sociálně vyloučených lokalit a přítomnost nadprůměrného podílu obyvatel s nízkým sociálním statutem je typické pro smršťující se města. [2].

Těžební průmysl, který se zde rozvíjel během 19. a 20. století se výraznou měrou podílel na současném socioekonomickém stavu města. Pokles těžby a strukturální problémy vedou k nižší zaměstnanosti a ta k nižší kvalitě života a nízké kupní síle již od počátku 90. let. Problémem Orlovska (Orlová, Doubrava, Petřvald) je také poměrně vysoká nezaměstnanost s 15,56 % mírou nezaměstnanosti je Orlovsko hned za Karvinskem (15,77 %), (únor 2012) [14]. Ve městě se kromě dolu Lazy, nenachází žádný velký zaměstnavatel, proto téměř 50 % ekonomicky aktivních obyvatel vyjíždí za prací do okolních měst, především do Ostravy a Karviné, ale také do Bohumína a Doubravy. Dojíždka za prací do města je nízká (3 800 osob v roce 2001), z měst Karviná, Havířov, Ostrava a Petřvald. [7, 8]. Je potřeba také říct, že se výrazně snižuje počet EAO. O roku 1991 do roku 2011 počet EAO klesl o 2 448 obyvatel z 18 181 na 15 733 EAO. Vysoká míra nezaměstnanosti a nedostatek pracovních příležitostí (nejen) na lokálním trhu práce je typické pro smršťující se města.

Stav bytového fondu je dán průměrným vysokým stářím bytů 44 let (r 2001) a vysokým podílem věžových panelových domů. Celých 75 % bytů (r. 2001) se nachází v části Lutyně, což opět

svědčí o jejím dominantním postavení i z hlediska bytového fondu. Naopak zanedbatelný je počet bytů v části Lazy, kde v roce 2001 bylo 108 bytů.

Sociální infrastruktura je na dobré úrovni, byť dochází i vlivem snižování počtu obyvatel k redukci institucí, škol atd. Velkým problémem by však mohlo být plánované zrušení akutní péče v orlovské nemocnici. Zachována má být pouze dlouhodobá intenzivní péče a dlouhodobá intenzivní ošetrovatelská péče. Technická infrastruktura je na vysoké úrovni, především v hustě obydlených sídlišťích apod. Obyvatelé mají zajištěny všechny nezbytné dodávky tepla, plynu i elektřiny. Špatný je stav dopravní infrastruktury, chybí železniční spojení, které je kompenzováno autobusovými linkami. Technický stav silniční sítě, jak je v podmínkách ČR běžné, je nevyhovující (v jižní části Orlové umocněno důlními vlivy). Orlová je napojena na silnici I/59, která je nejdůležitější tepnou a propojuje Ostrava a Karvinou přes Orlovou. Ostatní silnice mají lokální význam. [7, 8].

Závěr

Po provedené analýze města v kontextu konceptu smršťujícího se města lze říci, že Orlová je z určitého hlediska smršťujícím se městem, které ztrácí na atraktivitě, byť je situace v různých částech poměrně rozdílná. Problémy současnosti vznikly těžební činností (demolice bytového fondu v Lazy a Město, zrušením železnice, demolicí několika významných domů a památek) v části Poruba a Lazy. Lazy jsou nejpostiženější částí a bydlí zde už jen pár set obyvatel. Od roku 2003 do roku 2011 probíhaly technické rekultivační práce na kalových nádržích a na odvalu, provozní plochy dolu se omezily na minimum. Cílem rekultivace je vytvoření lesu a navrácení původní krajiny, což by mohlo zvýšit environmentální hodnotu prostředí města.

Závěrem lze jako hlavní důvody procesu smršťování města Orlové uvést následující:

- De-industrializace starého průmyslového regionu zaměřeného převážně na těžební průmysl (před rokem 1989) vedla k poklesu zaměstnanosti. Orlová ztratila svou atraktivitu jako město, v jehož blízkosti jsou dobře placené pracovní příležitosti. Obyvatelé jsou tak nuceni hledat si zaměstnání mimo město Orlovou a jeho dojížděkový region.
- Znečištění vzduchu v důsledku těžby i automobilové dopravy
- Image znečištěného průmyslového města
- Existence starých průmyslových zátěží města (brownfields Areál Václav, Areál Plavící Jáma č. 2)
- Vystěhovalectví obyvatel za lepšími pracovními podmínkami a kvalitou života
- Existence sociálně vyloučených lokalit

Nízká kvalita života, spojená s vysokou nezaměstnaností, nízkou průměrnou mzdou, vyšší kriminalitou a také vyšším znečištěním (především ovzduší PM₁₀ a devastace krajiny těžební činností) nepřispívá k atrakci nových obyvatel do Orlové a navenek působí spíše negativním dojmem. Orlová by se tedy dala charakterizovat jako smršťující se město především z pohledu depopulace, stárí a struktury bytového fondu a vysoké nezaměstnanosti. Orlová se v porovnání s okolními městy stejné velikosti jeví jako nejméně atraktivní a konkurenceschopná. Jedním se stupňujících se problémů by mohl být rostoucí počet Romů v části Poruba (predikce růstu na 5000 osob) a tím růst sociálně patologických jevů.

Počet obyvatel bude neustále klesat, pokud nedorazí ke zlepšení situace na trhu práce a vzniku nových pracovních příležitostí, protože právě tento problém je uváděn jako jeden z hlavních důvodů stěhování obyvatel. Důležité je také vyřešit narůstající počet sociálně vyloučených lokalit v Porubě a zahájit regeneraci brownfields. Vývoj města nelze určitě hodnotit pouze negativně a je potřeba říci, že dochází k realizaci mnoha rozvojových projektů, regeneraci sídliště, rekonstrukce knihovny, úvahy o rekonstrukci náměstí apod., především však v části Lutyně, což je patrně z hlediska zastoupení počtu obyvatel logické.

Literatura

- [1] JUSTIN, B. *Hollander, Planning Shrinking cities*, [online]. [cit. 28. března 2012] s. 6, Dostupné na Internetu: <http://policy.rutgers.edu/faculty/popper/ShrinkingCities.pdf>
- [2] Rumpel, P. *Výzkum v regionálních vědách v ČR: Organizace procesu a problémy na příkladu projektu „Governance of shrinkage“*, [online]. [cit. 28. března 2012] Dostupné na Internetu: <http://vycerro.ujep.cz/files/20111127210631.pdf>
- [3] CICHÁ, I. *Orlová v proměnách času*. 1. vydání. Paseky: Regio, 2010. 183 s. ISBN 978-80-904230-3-9
- [4] Český statistický úřad, SLDB 2011 [online]. [cit. 28. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://scitani.cz/>
- [5] SCHEIDEROVÁ, M. KANIOVÁ, I. SCHNEIDER, M. *Sociálně demografická analýza města Orlová pro potřeby Komunitního plánování města Orlová*, [online]. IDOL, s.r.o. Ostrava, 2007 [cit. 28. března 2012]. Dostupné na Internetu: http://www.mesto-orlova.cz/meu/dokumenty/kom_plan/demograficka_analyza.pdf
- [6] KVASNIČKA, R. *Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska* [online]. Agentura pro sociální začleňování, 2010 [cit. 28. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-slezska-ostava>
- [7] Územní plán Orlová- II. *Odůvodnění, II. A Textová a tabulková část*, [online]. Urbanistické středisko Ostrava s.r.o., 2007 [cit. 27. března 2012]. Dostupné na Internetu: http://www.mesto-orlova.cz/meu/dokumenty/up/ORLOVA_ODUVODNENI_TXT_N.pdf
- [8] Strategický plán ekonomického a územního rozvoje Města Orlové pro období 2008-2030 [online]. Členové řídicí strategické komise a členové pracovních skupin, 2008 [cit. 27. března 2012]. Dostupné na Internetu: http://www.muor.cz/meu/dokumenty/str_plan_2008.pdf
- [9] Integrovaný plán rozvoje města Orlová, Agentura pro regionální rozvoj Ostrava, 2008 [online]. [cit. 27. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.mesto-orlova.cz/meu/soubory/00000106.pdf>
- [10] Vývoj na trhu práce v regionu Karvinsko v měsíci únoru 2012, [online]. [cit. 27. března 2012]. Dostupné na Internetu: http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/msk/kop/karvina/statistiky/2012_unor.pdf
- [11] Oficiální stránky MSK- databáze brownfields, [online]. [cit. 27. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://podnikatel.kr-moravskoslezsky.cz/detail.html?id=OS/OST/074>